

"A M P T E P E"

Historische Vereniging gemeente Epe

=====

Voorzitter: G.S.van Lohuizen
Beekstraat 20, Epe
Secretariaat: A.J.Veninga
Ankerstraat 41, Epe
Penningmeester: C.Stork
Dellenparkweg 8, Epe
Giro: 1194015, t.n.v.
Penn. Ampt Epe

=====

Lidmaatschap: f 5,-- per jaar

1

MEDEDELINGENBLAD "A M P T E P E"

oktober 1969, nr. 18

=====

Abonnementsprijs :
voor leden der Vereniging gratis,
voor niet-leden f 0,75 p.nr.

=====

Kopij voor ons blad dient, zo mogelijk, te
voldoen aan het navolgende:

- a. getypt met regelafstand 1;
 - b. tekstbreedte maximaal 11 cm;
 - c. het papier aan één kant gebruikt
(dus achterzijde blanco);
 - d. gebruikte bronnen vermelden;
 - e. inleveren 15 dagen vóór de
verschijningsmaand (jan., april of okt.)
- =====

Redactieadres:

Mej. P.E.Berkhout, Sparrenlaan 12, Epe,
telefoon 2056

De zaak van de verdwenen vrijheidsboom

De komst der Franse troepen in 1795 was voor de Patriotten reden om hun blijdschap te uiten. Dit gebeurde o.a. door het plaatsen van z.g. vrijheidsbomen. Reeds op 20 januari 1795 werd in Leiden voor het stadshuis een vrijheidsboom geplant, wat met veel moeite gepaard ging daar eerst de grond met een vuur van turf en takkebossen moest worden ontdooid. Het vroor zo hard dat een der boomplanters er zelfs een bevroren hand aan overhield.

Ook andere plaatsen volgden het Leidse voorbeeld, maar het is duidelijk dat deze vrijheidssymbolen veel Nederlanders een doorn in het oog waren en sommige bomen maar een kort leven beschoren was. In Den Haag heeft men zelfs tot vijfmaal toe een nieuwe boom moeten plaatsen.

Ook ons naburige Heerde heeft zich destijds de weelde van een vrijheidsboom veroorloofd, en al weten we niet wanneer hij geplaatst werd, wel is bekend dat hij in de nacht van 18 op 19 november 1795 van de aardbodem verdween, en dat dit niet zo maar getolereerd werd zal de lezer uit het volgende blijken. De 20ste november komt al direct de "Magistraat" van Heerde in actie. Ambtssecretaris Peter van Meurs en nog twee leden der dorpsregering beginnen het onderzoek en een zevental Heerdenaren wordt met de volgende vragen het vuur aan de schenen gelegd.

1e. "off getuygen niet weten en op gisteren gezien hebben dat de vrijheidsboom uyt het dorp te Heerde weg is".

Nu het verdwijnen is wel in het oog gevallen want alle zeven kunnen ze deze vraag met ja beantwoorden. Dan wordt de tweede vraag afgevuurd.

"off getuygen om en dicht bij die plaats wonende daer de selve heeft gestaan, in de nacht tusschen 18 en 19 deser maand ook de een off anderen bij die boom daar nog staande hebben gezien off vernoomen."

Het antwoord is enigzins teleurstellend voor de ondervragers want het blijkt dat de getuigen die nacht goed geslapen hebben en zij laten derhalve een eenparig neen horen. Het verhoor is echter nog niet afgelopen en tot besluit wordt vraag 3 gesteld.

"off getuygen dan ook niet weten off gehoord hebben door wie of welke personen die vrijheidsboom daar uyt de plaats gehaald en weggebracht is."

Ook nu geen resultaat, want een eenstemmig neen is de reactie van de ondervraagden.

Mocht nog niet iedereen van de mysterieuze verdwijning op de hoogte zijn, twee dagen later komt hier verandering in. Koster Boeve deelt de goegemeente in een officiële publicatie mee dat quaadwillige personen zig niet ontsien hebben de vrijheidsboom uyt de grond te haalen en weg te brengen. De municipaliteit belooft een goede beloning aan diegene die de dader of daders weet aan te brengen. Men hoeft niet bang te zijn voor aanbrengrer aangezien te worden want deze personen zullen desgewenst worden "gesecreteerd". Het is wel opmerkelijk dat de municipaliteit alleen maar spreekt over een goede beloning en er voor waakt te vertellen wat zij hieronder verstaat.

Deze terughoudendheid wordt duidelijk als we een schrijven van 8 maart 1796 onder ogen krijgen door van Meurs gericht aan het College van Politie, Financie en Algemeen Welzijn in Gelderland. Hieruit blijkt dat dit college bij schrijven van 2 maart bij het ambtsbestuur heeft geïnformeerd naar de stand van zaken betreffende de verdwenen boom en van Meurs geeft opening van zaken. Hij vertelt van het getuigenverhoor van 20 november en wijst op de publicatie van 22 november, waarin een goede beloning werd uitgelooft voor het aanbrengen der daders, terwijl hij verder meedeelt dat zij voornemens waren deze beloning "uyt haare prive beurs te betaalen". Maar alles is vruchteloos gebleken en de municipaliteit heeft gemeend hierin te moeten berusten. Het zal wel een opluchting voor de heren geweest zijn dat zij hun privebeurs niet behoeften aan te spreken. Ter verdere geruststelling vertelt van Meurs nog dat er een andere vrijheidsboom geplant is welke tot op heden is blijven staan en ongeschonden is gebleven. Geschreven in het tweede jaar der Bataaffsche Vrijheid, Heil en Broederschap., hiermee besluit de secretaris zijn epistel.

Op 15 april klimt van Meurs al weer in de pen om het College van Politie, de publicatie van 22 november en het getuigenverhoor toe te zenden, terwijl hij eraan toevoegt dat alle naspeuringen ook in secretie zonder gevolg zijn gebleven.

Nu treedt een ander hooggeplaatst persoon voor het voetlicht. Roukens, momboir dezer landschap heeft ambtshalve van deze affaire vernomen. Hij schrijft aan het college van Politie dat de municipaliteit van Heerde te slap is opgetreden.

Heerde moet de aldersterkste publicatie emaneren en op het aanbrengen van de daders een premie stellen van drie honderd gulden, te voldoen uit de domeinen dezer provincie. Een beloning zoals Heerde die heeft voorgesteld houdt niets in en is veel te willekeurig om er zich iets goeds van voor te stellen, en vervolgt hij "sulks soveel te meer wanneer men de geest kent welke aldaar heerst....."

Op 5 juli is dan weer het woord aan koster Boeve en bij klokkenslag brengt hij het volgende onder de aandacht van zijn toehoorders.

Alsoo tusschen den 18 en 19 November jóngst-leeden de vrijheidsboom in het Dorp van Heerde gestaan hebbende uyt de grond gehaald en weggevoerd is, en de daders daarvan niet tegenstaande alle aangewende moeite niet hebben kunnen uytvindig gemaakt worden. Soo belooft de municipaliteyt des Ampts Heerde als daar toe speciaal geauthoriseert een premie van drie honderd guldens uyt de domeynen deser Provincie te voldoen aan den gene welke de dader off daders daar van weten te ontdekken, sodaanig dat in handen van justitie geraaken en van het feyt worden overtuigd, zullende des aanbrengers des begeerende worden gesecreteert.....

Voor de goede orde stuurt Peter van Meurs een afschrift van deze publicatie aan het College van Politie, waar de betreffende ambtenaar het schrijven voorziet van de notitie "ter bewaring". Verdere gegevens omtrent deze zaak mochten wij niet ontdekken, maar we zullen de waarheid wel geen geweld aandoen als we veronderstellen dat de premie van drie honderd gulden nimmer is uitgekeerd.

W.Terwel

Bron:

R.A. in Gelderland

Archief Gew.Bestuur 1795-1813

inv. nr.4

Bericht over een

Ernstige Hagelschade op 13 Julij 1809

De noodlottige dag van den 13e Julij deezes jaars heeft bijzonder in de Districten van Doornspijk, Oldebroek en Elburg, een allerakeligst schouwspel aangericht, nadat de successive nachtrijpen en nachtvorsten in den beginne van Julij vooraf de schoonste velden van veelbelovende Boekweit grootendeels vernield hadden, heeft de daarop gevolgde allergeweldigste Hageslag van den 13e Julij in gemelde districten bijkans niets meer over gelaten- al het korengewas met de verdere veld- en hofvruchten zijn daar door in één oogenblik tijds verpletterd en tot niets gebracht; al de Boomgaarden van derzelver vruchten beroofd, en met de overige Houtgewassen, buiten voorbeeld vernield geworden. Geen huis dat in de linie van het onweer stond heeft de glazen behouden en het melk- en ander vee met de overige dieren is daardoor in de velden deerlijk gehavend en de arme landman door dat onheil voor het grootste deel geruïneerd. De streek waar dit ontzettende Onweer huis- hield, strekt zich uit van het Zuiden tot het Noorden, door het grootste gedeelte van Doornspijk en een groot gedeelte van Oldebroek met een gedeelte van Elburg, over Oosterwolde door een gedeelte van Camperveen tot in Zalk ongeveer 3 en een half uur lengte en ter breedte van bijkans een uur.

De schade hierdoor veroorzaakt is over het geheel onberekenbaar, zelfs niet globaal te begrooten, aangezien dit geweldige onweer op alles ge-influenseerd en niets verschoond heeft.

Het Ambt Doornspijk alléén bevat 1005 1/2 mudden verpletterd koorngewas, waarvan het veelbeloofd hebbende zaadgewas bijkans geheel vernield geworden en de schade daarvan door kundige en eerlijke Taxateurs onder eede is begroot geworden ter somma van 67.140 = 10=

Voor Elburg werd de schade geschat op 4221 gulden.

Hoewel Epe niet vermeld wordt in het "inventaris no. 607 van de Gewestelijke Besturen uit het Rijks Arch. v. Gelderland" blijkt toch dat het noodweer ook hier heeft huisgehouden daar een bedrag groot f 29.342,-- wegens Hagelslagschade is uitbetaald.

F.Zandstra

E P E uit enkele Oude Standaardwerken II

(Vervolg op I in no.17, april 1969)

Volledig overgenomen uit:

A.J.van der AA, Aardrijkskundig
woordenboek der Nederlanden.
Gorinchem. Noorduyndl.4,1843

"EPE bevat de dorpen Epe, Oene en Vaassen, alsmede de daartoe behorende buurschappen de Brink, Broek, Dijkerrot, Dijkhuizen, Achter-Enk, Emster-Enk, Wester-Enk, Gortel, Over-de-Grift, Horsthoekerrot, Hegge, Laarstraat, Lohuizen, Norel, Ooster-Oen, Schaveren, Tongeren, Vemde, Westendorp, Wissel of Wijssel en Zuuk, benevens het adellijk huis Kannenburg.

Zij telt 877 huizen, bewoond door 1129 huisgezinnen (5900 inwoners), die meest hun bestaan vinden in den landbouw en zich ook veel op de schapenweiderij toeleggen, terwijl men er vroeger ook veel hop plagt te teelen. Voorts heeft men in deze gemeente 24 papiermolens, van welke 9 onder het dorp Epe en 15 onder Vaassen, 2 kopermolens, 1 te Epe en 1 te Vaassen, van welke die te Epe een stel cylinders of eene pletmachine, eene staventrekkerij en eene cenenknipperij, en die te Vaassen eene pletterij, doch van mindere zwaarte, hebben.

De Hervormden, die hier ongeveer 5000 in getal zijn, maken de gem. van Epe, Oene en Vaassen uit, welke ieder eene kerk hebben. De R.K. van welke men er bijna 800 aantreft, maken de stat. van Vaassen- en Epe uit.

Men heeft in deze gemeente 4 scholen, als: ééne te Epe, ééne te Oene, ééne te Vaassen en eene buurtschool aan den Emster-Enk, onder Epe, voor weinge jaren gebouwd, welke gezamenlijk gemiddeld door 700 leerlingen bezocht worden.

Het dorp Epe, ook Eep genaamd, ligt 8u. N. van Arnhem, 2½ u. N. van Apeldoorn, aan het Griftkanaal, waar langs hier veel doortogt is. Men telt er, in de kom van het dorp 84 huizen en 530 inwoners en met de daartoe behorende buurschappen Iohuizen, Wissel, Gortel, Schaveren, Achter-Enk, Norel, Vemde, Dijkhuizen, Emster-Enk, Over-de-Grift, de Brink, Westendorp, Laarstraat en Zuuk, 502 huizen en 3300 inwoners.

De Hervormden, die hier ongeveer 3000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van Harderwijk, ring van Hattem behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Ludolphus Porke of Pijk, die in 1592 herwaarts kwam en in 1598 is afgezet, omdat hij de leer van den Heidelbergischen Catechismus niet wilde onderteekenen. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De kerk, een vrij oud en groot gebouw, waaraan men veel duifsteen ziet, was vóór de Reformatie aan den H. Martinus toegewijd. Zij kreeg destijds eenen Pastoor op de benoeming van den Vorst van Gelderland. Er was slechts ééne kerkdienst, waarvan de Bedienaar gehouden was alle feestdagen en Zaturdagen de eerste missen te lezen.

Ook waren er nog de vier volgende vikarijen, als: de vikarij van het H. Kruis, welke ter benoeming van den Pastoor en van de Kerkmeesters plagt te staan; die van Onze Lieve Vrouwe, waarvan de

Dompselaren het regt van vergeving hadden; die van den H. Antonius, welke door den Pastoor en de broederschap van den H. Antonius vergeven werd; en die van de H. Catharina, welke in 1671 ter begeving stond van den Heer van Keppel.

De kerk is van een fraai orgel en eenen spitsen toren voorzien. Ook heeft men er eenen steenen doopvont, welke echter niet gebruikt wordt.

De dorpsschool wordt gemiddeld door 230 leerlingen bezocht.

Er zijn nog een distributiekantoor voor de brievenposterij, en een Departement der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, dat den 20 Augustus 1820 is opgerigt en 10 leden telt.

De kermis te Epe valt in den derden Woensdag en Donderdag in September.

Epe was gedurende ettelijke jaren de woonplaats eener schrijfster, welke grooten roem onder hare landgenooten verwierf, Elizabeth Post, echtgenoot van den Predikant Overdorp. De gevoelige en godsdienstige schrijfster, welke hier, in 1812, na langdurig lijden overleed, rust, volgens haar verlangen, op het naburige landgoed Tongeren, waar nog dikwerf hare eenvoudige grafstede door den eenzamen wandelaar bezocht wordt.

Van Epe vinden wij gewag gemaakt in 1410, toen Gijsbert van Mekerem en zijne huisvrouw geregtelijk opdragt deden ten behoeve van des Hertogs van het erf Op-Hinkel, gelegen in het kerspel van Epe, buurs. Emst.

Nog in het jaar 1712 moest een gewapende magt, op last van het Hof, naar het Gortelsche bosch, onder Epe, trekken, om zich van de daar verscholen Heidenen meester te maken. Eerst in het midden dier eeuw schijnen de Heidenen deze oorden van hunne tegenwoordigheid verlost te hebben.

Het wapen dezer gemeente bestaat uit een schild van azuur, beladen met een hert, staande op een terras en omgeven van eenen krans van eikenloof, alles van goud."

(Dit overzicht is iets degelijker en uitvoeriger dan wat de vorige standaardwerken over Epe gaven en toont de groei van het dorp)

P.E.B.

"M O O R D B R A N D te V A A S S E N"

De BRAND

Het is in de zeer vroege morgen van Zaterdag 9 mei 1863. Plotseling wordt de nachtelijke stilte doorbroken door de sombere klanken van de brandklok in de toren. Reeds na de eerste slagen beginnen deuren en vensters open gegooit te worden.

Langs de dorpsstraat klinkt de bange roep: "brand, brand!" Waar? Waar is de brand?

Een fel rosse gloed aan de zuidelijke rand van de dorpskom geeft al de eerste aanwijzing.

"'t Is bie Tiem'n van 't Einde", op de hoek van de Veenweg en de Heterstraat.

Als de manlijke bewoners komen aangerend om te redden wat te redden valt en de overige dorpsbewoners toestromen om het angstige schouwspel gade te slaan, staan de verbijsterde boerderijbewoners - zes in getal - al hulpeloos in nachtgewaad op het erf.

Aan blussen van het met stro gedekte huis valt niet meer te denken. In korte tijd branden hofstede en schuur tot de grond toe af. Bij het krieken van de dag is er alleen nog een rokende puinhoop over, waarop wat nablussingswerk wordt verricht.

Tijmen van 't Einde staat er troosteloos bij. Zijn vrouw Janna Hermina Hendrika Smit heeft, samen met haar twee/oude zoontje Marinus Willem, ondertussen onderdak gevonden op de Brinkermolens, waar haar vader, de weduwnaar Marinus Smit, het vak van papiermaker uitoefent. Twee etmalen later zal zij daar op 11 mei het leven schenken aan een tweede zoon, Willem Jan genaamd. Het leven gaar door.

(Vervolg op blz.14)

/jaar

Joost TERWEL

geb. 9-10-1735
 overl. 13-3-1802 Vaassen
 X 16-8-1771 Vaassen

Zwaantje TIMMER

geb. 26-9-1745 Vaassen
 overl. 31-10-1788

Hermina TERWEL

geb. 22-7-1774 Vaassen
 X 1796

Jan Arents SCHEIDEMANS

geb. Amsterdam
 overl. 3-11-1849 Vaassen

Janna TERWEL

geb. 9-12-1783 Vaassen
 overl. 30-7-1853 Vaassen
 4e X 29-11-1828

Marinus SMIT

geb. 7-4-1805 Vaassen
 overl. 4-12-1877 Vaassen

Matthijs SCHEIDEMANS

geb. Vaassen
 overl. 24-6-1845

X

Jannigje van ESSENJanna Hermina
Hendrika SMIT

geb. 4-3-1831 Vaassen
 overl. 2-5-1866 Vaassen
 X 5-11-1854 Vaassen

Tijmen van 't EINDE

geb. 12-1-1823 Vaassen
 overl. 3-3-1900 Vaassen

Berend SCHEIDEMANS

geb. 1-9-1841 Epe

Marinus
Willem

Willem
Jan

Janna
Maria

van 't EINDE

geb. 23-1-1861
 overl.
 15-7-1932

geb. 11-5-1863
 overl.
 6-6-1942

geb. 4-2-1866
 overl.
 1-7-1906

(Vervolg van blz.11)

De SCHADE

Huis en schuur (volgens andere berichten geen schuur maar een hooiberg) brandden totaal af. "Acht stuks vee en een jong paard" kwamen in de vlammen om. Gelukkig waren "het huis en de meubelen" van T.van 't Einde verzekerd, maar zijn vee helaas niet, zodat zijn strop nog behoorlijk was.

Terwijl zijn schade dus nog enigszins beperkt was gebleven "zag een oppassend en ijverig jongman, die in eene tot die woning behorende kamer een kleine verwerij had, zich door dien brand van alles beroofd". Die was n.l. totaal niet verzekerd. "Ook de knecht, die aldaar diende, moest zijne geringe bezitting aan het geweld der vlammen overlaten".

Daarom was het dan ook, dat er in de "Apeldoornsche Courant" van 23 mei 1863, onder het hoofd "Liefdadigheid", een oproep verscheen ten behoeve van de verwer en de knecht, die na een kort overzicht van de situatie, als volgt eindigde: "De treurige toestand, waarin deze beide gemeenteleden zich bevinden, noodzaakt ons, om ook aan de lezers der Apeldoornsche Courant hun nood bekend te maken. De schade die zij leden, kan op ruim f.600,- begroot worden. Mogten velen bewogen worden om ons de behulpzame hand te bieden in het verleenen van geldelijke ondersteuning.

G.J.Verhoeff Predikant
J.Tieman Onderwijzer
J.Mulder Lid v.d.Gem.Raad"

Vermoedelijk was een actie onder de dorpsbevolking, samen met de plaatselijke diakonie, niet bij machte geweest, het voor die tijd aanzienlijke bedrag van f.600,- bijeen te brengen. De opbrengst van deze oproep hebben we helaas niet meer kunnen achterhalen. Wel meldt nog het rekeningboek van het St.Anthonie Gilde te Vaassen onder het jaar 1863: "aan een arme jonge knecht bij T.v.'t Einde, die al zijn goed verbrand is, één pilo buis f.3.10."

Alles deed mee om de schade te boven te komen.

De OORZAAK

Vanaf het eerste moment schijnt reeds te hebben vastgestaan, niet alleen dat de brand was aangestoken, maar ook wie de dader was.

Bij overlevering werd ons meegedeeld hoe bovengenoemde inwonende schilder - G.Visser geheten - de eerste was, die de brand ontdekte. Daarbij moet hij geschreeuwd hebben: "Brand! brand! O die jongen, die jongen!"

Overigens is het aan de opmerkzaamheid van deze G.Visser te danken geweest, dat de overige bewoners het er levend hebben afgebracht. Want vrijwel alle berichten melden eensluidend: de brand "nam zoo snel toe, dat de bewoners met achterlating van alles, bijna naakt moesten vluchten".

De autoriteiten wisten vlug en terzake te handelen, zoals blijkt uit een brief d.d. zondag 10 mei 1863 aan de Officier van Justitie te Arnhem gericht:

"Epe 10 mei 1863.

Ik heb de eer Ued. hierbij gevankelijk op te zenden: Berend Scheidemans boerenknecht, beschuldigd van het huis van T. van 't Einde te hebben in brand gestoken en de catechisatiebus te Vaassen te hebben bestolen. Hij heeft alles bekend. De nodige processen verbaal gaan hiernevens.

de burgemeester"

Ook dit laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Een ander bericht meldt, dat hij "ten huize zijns meester" gearresteerd werd.

Het MOTIEF

Er was natuurlijk iets aan vooraf gegaan. Daarom riep Visser meteen al: "o die jongen, die jongen!" Berend had n.l. last van lange vingers. Zo had hij het o.a. op de catechisatiebus gemunt gehad. Dat was uitgekomen. En als het binnenkort vóór kwam, zou zijn baas in deze zaak tegen hem moeten getuigen. Die scheen n.l. de fraude van Berend ontdekt te hebben. Bovendien had hij al meerdere malen zo het één en ander bij zijn baas gepikt.

Daarom was Berend met 1 mei jl. uit zijn betrekking vertrokken naar Apeldoorn.

In de bewuste nacht kwam hij heimelijk terug naar het huis van zijn voormalige baas en"stak diens woning in brand, met het doel, naar zijn eigene bekentenis, om al de personen uit de weg te ruimen, die, daar hij van diefstal beschuldigd werd, tegen hem konden getuigen".

Over het motief bestond weinig misverstand. Berend hield van radicaal optreden. Zijn toeleg schijnt nog op een haar na gelukt te zijn ook. Maar net niet helemaal. Dank zij G. Visser. In hem had Tijmen van 't Einde onwetend een beschermengel geherbergd.

Het PROCES

Al op 10 mei werd de dader gevankelijk naar Arnhem gevoerd, om daar berecht te worden, wat overigens pas vier maanden later plaats vond.

Het was 10 september 1863 geworden, toen zijn zaak voor het "Provinciaal Gerechtshof in Gelderland" te Arnhem voorkwam. Advokaat-generaal was Mr. J.M. Smits. Als verdediger trad ambtshalve Mr. Vredenburg op.

De ten laste legging loog er niet om:

- "1e Twee diefstallen, gepleegd door middel van binnenbraak op eene plaats, die niet als bewoond huis kan worden aangemerkt of daarmede gelijkgesteld. (catechisatiebus?)
- 2e Een diefstal, gepleegd door een loonbediende in de woning en ten nadeele van zijnen meester.
- 3e Twee diefstallen, gepleegd bij nacht in een bewoond huis door een loonbediende ten nadeele van iemand, die zich in het huis zijns meesters bevond. (G. Visser?)
- 4e Vijf diefstallen onder dezelfde omstandigheden, doch niet bij nacht gepleegd.
- 5e Opzettelijke brandstichting in een gebouw, waarbij te voorzien was, dat daardoor mensenlevens in gevaar gebracht konden worden".

Op 11 september lezen we in de krant:

"de schuldige heeft alles bekend; het Gerechtshof heeft de doodstraf tegen hem geëischt".

Het VONNIS

Op 16 september werd er uitspraak gedaan. Dan lezen we: het gerechtshof heeft "hem veroordeeld tot de straffe des doods, uit te voeren binnen de gemeente Arnhem.

Na het uitspreken van dit vonnis hield de voorzitter tot de beschuldigde eene trefende toespraak, die op alle aanwezigen een diepen indruk te weeg bracht".

Volgens overlevering zou één van de opmerkingen hierin het feit hebben betroffen, van de onmenselijke handelwijze van verdachte.

Hij had n.l. het stro van het dak aangestoken, precies boven de kop van het paard, waarmee hij kort te voren nog dagelijks op het land had gewerkt. Daardoor was het stomme dier het eerste slachtoffer geworden en levend verbrand.

Wat de doodstraf betreft, deze werd in die jaren nog wel uitgesproken, maar sedert kort steevast omgezet in levenslang, door koninklijke gratieverlening.

De laatste terechtstelling had n.l. in 1861 in Apeldoorn plaatsgevonden door op-hanging. Enkele oude Vaassenaren kunnen bij overlevering daarvan nog vertellen.

Een bericht over de gratieverlening aan onze Berend hebben we helaas niet weten te vinden. Wel een overlevering, dat men, omdat de tijd drong, aan koning Willem III om de handtekening zou hebben verzocht, terwijl hij juist aan de maaltijd zat. De temperamentvolle koning, die van het geval op de hoogte was en in eerste instantie weinig voor gratieverlening voelde in dit geval, zou zijn opgesprongen en driftig hebben uitgeroepen: "Wat drommel, is die kerel dan nog niet gehangen?"

Maar dat moeten we laten voor wat het is.

Wel werd ons overgeleverd, dat Berend zo'n 14 jaar in Leeuwarden zou hebben gezeten, in die tijd "de tering" zou hebben gekregen. In ieder geval staat het vast, dat de gratie werd verleend. In het briefarchief van de gemeente Epe bevindt zich n.l. een notitie van de Thesaurier der gevangenis te Leeuwarden over een kwitantie van storting van f 245,- voor B.Scheidemans d.d. 10 nov. 1877. Dat zou dus vrij nauwkeurig kloppen met de mondelinge traditie.

FAMILIEVERHOUDING

Het hele verhaal is bijzonder tragisch. Maar het wordt zo mogelijk nog tragischer, wanneer we moeten constateren dat de vader van Berend, Matthijs Scheideman, de schoenmaker van Epe, en de vrouw van Tijmen van 't Einde, n.l. Janna Hermina Hendrika Smit, bovendien volle neef en nicht waren (zie tabel). De aanslag op hun leven werd dus door een zoon van hun neef gepleegd.

We zijn geneigd om te zeggen: gelukkig dat zijn vader Matthijs, die al in 1845 was overleden, dit niet meer heeft hoeven te beleven. Gelukkig ook, dat Berends grootvader, Jan Arents Scheidemans, de bekende dorpsveldwachter van Epe, deze arrestatie niet meer hoefde te verrichten. Hij overleed in 1849, toen zijn kleinzoon nog maar 8 jaar oud was. In een tijd waarin het leven nog een blijspel was voor Berend en het drama nog in een ver verschieft lag.

NASCHRIFT

Aangezien de betreffende processtukken in Arnhem in de tweede wereldoorlog verloren zijn gegaan, zijn de navolgende bronnen gebruikt:

- A. Het briefarchief van de gemeente Epe.
- B. Krantenberichten van die dagen uit de Apeldoornsche, Arnhemsche, Deventer- en Zwolsche Courant.
- C. Overlevering bij monde van mijn grootvader Willem Jan van 't Einde, oftewel het kind dat twee dagen na de brand werd geboren.

N.B. Met bijzondere dank aan de heer W. Terwel voor het verschaffen van sommige gegevens.

W.J.A. van 't Einde
Maurik

P.S. "Moordbrand" had vroeger de betekenis van brandstichting met de nadrukkelijke bedoeling om bewoners langs deze weg te vermoorden. Vandaar de titel.

CURSUS VOOR AMATEUR - HISTORICI 1969 - 1970

Gedurende de winter 1969 - 1970 organiseert de Stichting Contact van Gelderse oudheidkundige Verenigingen en Musea voor de vijfde maal een cursus voor hen die als amateurs de plaatselijke en/of de streekgeschiedenis bestuderen.

PROGRAMMA

- A. LESSEN IN HET LEZEN VAN OUD SCHRIFT VOOR BEGINNERS op vrijdagavonden te Tricht bij Geldermalsen. Docent: J. den Hoed, streekarchivaris van Tiel-Buren-Culemborg, Corn. Udentsstraat 13, Tiel; tel. 03440-4482.
- B. LESSEN IN HET LEZEN VAN OUD SCHRIFT VOOR GEVORDERDEN op vrijdagavonden of zaterdagochtenden.
Te Tricht bij Geldermalsen op vrijdagavonden; docent: J. den Hoed (zie onder A)

In het Rijksarchief in Gelderland, Markt 1, Arnhem, op zaterdagochtenden; docent: J. den Draak, hoofdarchivist aan het Rijksarchief in Gelderland, correspondentieadres: Markt 1, Arnhem.

- C. VOORDRACHTEN VOOR BEGINNERS, GEVORDERDEN, OUDCURSISTEN EN ANDERE BELANGSTELLENDE onder de titel:
BOUWEN EN WONEN IN GELDERLAND IN VROEGERE EEUWEN
in het Rijksarchief in Gelderland, Markt 1, Arnhem.
- 1. 18 oktober 1969: Bouwmaterialen (steen, hout, metaal; winning en fabricage).
Docente: Mej. Dr. J. Hollestelle, Arnhem.
Bouwmaterialen (handel, vervoer, financiering).
Docent: Prof. Dr. W. Jappe Alberts, Voorst.
- 2. 15 november 1969: Kerken en kloosters in Gelderland.
Docent: Drs. H. P. R. Rosenberg, 's-Gravenhage.
- 3. 13 december 1969: Kastelen en buitenplaatsen in Gelderland.
Docent: Prof. Dr. J. G. N. Renaud, Amersfoort.
- 4. 17 januari 1970: Het woonhuis op het platteland in Gelderland.
Docent: Drs. C. Th. Kokke, Velp (G.).
- 5. 14 februari 1970: Het huis in de stad in Gelderland.
Docent: Dr. Ir. C. L. Temminck Groll, Driebergen.
- 6. 14 maart 1970: De aanleg en de ontwikkeling der steden in Gelderland.
Docent: Dr. Ir. J. C. Visser, Voorschoten.
- 7. 11 april 1970: De monumentenzorg in Gelderland.
Docent: Mr. Jan Korf, Voorburg.

D. WERKGROEPEN

Ook nu bestaat er gelegenheid om deel te nemen aan een werkgroep die in één of meer archieven onder deskundige leiding onderzoeken gaat doen.

Onderwerp 1: Een onderzoek naar de geschenken in de vorm van glasramen, die door de overheid (provincie, kwartieren) van 1530 tot 1680 zijn geschonken aan kerken, kastelen en herenhuizen.

Onderwerp 2: Het opzoeken van teksten, die op Gelderland betrekking hebben, in de z.g. Keulse Kroniek, gedrukt in 1499, ter uitbreiding en herziening van de uitgave in Van Doornincks Geldersche Kronieken (Werken Gelre 5).

Data van samenkomst van medewerkers (sters) worden in overleg vastgesteld.

E. VOORDRACHTEN OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE WESTELIJKE RIVIERENSTREEK IN GELDERLAND op vrijdagavonden te Geldermalsen.

Programma

Vrijdag 10 oktober 1969

Spreker: de heer H. van Heiningen uit Alphen (Gld).

Onderwerp: Dijken en waterwegen in het westelijke rivierengebied.

Vrijdag 14 november 1969

Spreker: de heer J. den Hoed uit Tiel.
Onderwerp: Kerkelijke archieven in de westelijke rivierenstreek.

Vrijdag 16 januari 1970

Spreker: Drs. G.J.Mentink uit Elst (Gld).

Onderwerp: Politieke geschiedenis van het westelijke rivierengebied.

Vrijdag 13 februari 1970

Spreker: Ds. G.Hamoen uit Heusden (N.B.).

Onderwerp: Grepen uit de kerkgeschiedenis van de westelijke rivierenstreek, m.n. van de classis Bommel der N.H. kerk.

Volledig programma met nadere toelichting (o.a. over kosten en lestijden) aan te vragen bij het Contactsecretariaat, Hogestraat 7, Dieren. Telefoon: 08330 - 4692

B E R I C H T E N

De "Prins Bernhardtoren" is sinds 10 okt. jl. niet meer! Opgeblazen en voor goed verdwenen uit de omgeving van het Norelholt.

Bekend in wijde omtrek, vooral bij Zwollenaren en Kampenaren, was deze bezienswaardigheid de "Prins Bernhardtoren" van het hotel-café-restaurant-speeltuyn, vaak het doelwit van uitstapjes, maar thans niet meer rendabel.

Deze betonnen toren (25 m hoog), voor het mooie uitzicht het beklimmen waard, werd gebouwd door de eigenaar van het bedrijf, de heer J.C.Kleyn en door hem geopend op 5 mei 1938.

Voor het wel en wee van het bedrijf, leze men de stukjes in het "Veluws Nieuws" van 18 juli en 14 okt. 1969 (met afbeeldingen).

De enige herinnering zal veel later nog zijn de naam Torenweg!

I N H O U D

blz.

De zaak van de verdwenen
vrijheidsboom
door W.Terwel - - - - - 2

Bericht over een Ernstige Hagelschade
op 13 Julij 1809
door F.Zandstra - - - - - 6

Epe uit enkele oude standaardwerken II
verzameld door P.E.Berkhout - - - - - 7

"Moordbrand te Vaassen"
door W.J.A. van 't Einde - - - - - 11

Cursus voor Amateur - historici
1969 - 1970 - - - - - 20

Berichten
De "Prins Bernhardtoren" te Epe - - 23

Voor kopij-bijdragen (wenken) - - - - - 1